

Сяргей Рассадзін «Чалавек мяркуе, вырашае Бог»

Археалагічныя раскопкі ў Лаўрышаўскім манастыры — з’ява адметная. Перш за ўсё таму, што праводзяцца яны рукамі маладых людзей, некаторыя з якіх яшчэ зусім дзеці, пад пільным наглядом вопытных гісторыкаў-археолагаў. Пры гэтым плён раскопак відавочны: вы, мабыць, чулі пра пячатку, якую адшукалі сёлета ўдзельнікі экспедыцыі? З кіраўніком раскопак прафесарам Сяргеем Рассадзіным гутарыла Тамара Мінютка.

— Раскопкі ў Лаўрышаве — гэта ваша ініцыятыва?

— Мяне запрасіў ігумен Лаўрышаўскага манастыра айцец Яўсевій. Я не хацеў, усяляк «адбіваўся», абяцаў знайсці і адправіць калегу. Справа ў тым, што я займаўся не Панёманнем, а Бярэзінай. Але на ўсё воля Бога. Спачатку не разумеў гэтага, але цяпер лічу, што мы, як можам, выконваем свой хрысціянскі абавязак. Гэта яскравы выпадак, калі чалавек мяркуе, а вырашае Бог. І я шчаслівы, што выконваю сваё пакліканне, раблю карысную справу. Я прафесар Беларускага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта. Выкладаю гісторыю і культуралогію. БДТУ не выпускае гісторыкаў, але я там прыжыўся. Універсітэт мае моцную даследчыцкую базу, там працуюць вельмі добрыя людзі. Наша археалагічная экспедыцыя афіцыйна праводзіцца БДТУ, але студэнты яго, на жаль, пакуль не прымаюць удзелу ў раскопках.

— Па чым вы абаранялі доктарскую?

— Мая доктарская называлася «Плямёны і народы заскіфскай поўначы і паўночнага ўсходу». Матэрыял для дысертацыі браўся не толькі з археалагічных, але і з грэчаскіх ды рымскіх пісьмовых крыніц. А кандыдацкая дысертацыя была прысвечаная археалогіі жалезнага веку. Потым я ўсё больш адыходзіў ад археалогіі, займаўся геральдыкай (маю некалькі манаграфій па ёй), а таксама генеалогіяй. У БДУ выкладаю заснаваную мною навуковую дысцыпліну тытулагію — гісторыю тытулаў. Такім чынам, я разнапланавы даследчык. Адным і тым жа займацца сумна. Акрамя таго, я член Саюза пісьменнікаў па секцыі паэзіі.

— Які з пяці гадоў раскопак быў самым плённым?

— Ведаеце, самым плённым заўсёды здаецца апошні год. Каб не падавацца суб’ектыўным, скажу, што мае памагатыя ў правядзенні раскопак Генадзь Мікалаевіч Рызнавокі (ён вёў раскоп), Тэльман Віктаравіч Маслюкоў (кіраваў апрацоўкай матэрыялаў), Георгій Уладзіміравіч Драздоў (займаўся вытворчым працэсам) сцвярджаюць, што апошні раскоп па тэхналогіі яго выканання найлепшы. Найбольш дасканалы здзейснены самі раскопкі, зняты пласты і г. д. Але асабіста для сябе я не вырашыў, які год быў найлепшы. Гэта тое самае, што спытаць у бацькі, якое сваё дзіця ён любіць найбольш. Я памятаю кожны год, людзей, якія былі на раскопках, працоўныя цяжкасці. Пяты год быў лягчэйшы дзякуючы назапашанаму дагэтуль вопыту. У экспедыцыях цяжкія пачатак і канец, могуць узнікаць нечаканыя праблемы. Але мне дапамагаюць вышэйзгаданыя асобы, за 10 гадоў мы спрактыкаваліся працаваць разам. У мінулым годзе я прыйшоў на раскоп, а Генадзь Мікалаевіч мне кажа: «Яўгенавіч, ты ідзі адсюль, хлопцы капаюць, ведаюць, што рабіць, а ты стаіш над душой — яны нервуюцца. Ідзі да Тэльмана». Я прыйшоў да Тэльмана, там дзяўчаты сядзяць, працуюць, а Тэльман кажа: «Ідзі да Рызнавокага, у нас усё добра, нашто ты тут патрэбны». Я сабе думаю: «Вось як добра ўсё арганізаваў — без мяне працэс рухаецца». Але я застаюся патрэбным як навуковы кансультант. Напрыклад, знойдзенае старажытнае пісала без мяне не выявілі б. У мінулым годзе быў выпадак, пра які нават пісалі ў інтэрнэце. Сярод усяляка-

га смецця з першага пласта трапілася ці то нейкая ржавая стамеска, ці то калючы дрот. У нас не прынята нічога выкідаць, нават калі гэта кавалак калючага дроту, пакуль я не пабачу. Я гляджу: падобна, старажытнарускае крэсіва — прылада для здабывання агню... Такім чынам, для нечага і я там патрэбны, хоць часам і не магу вызначыць, што за рэч мы знайшлі, бо таксама не ўсё ведаю. Тады патрэбны лабараторны аналіз. Раскопкі заўсёды прыносяць сюрпрызы, нешта такое, чаго раней не было, адкрываюць цікавыя гістарычныя факты. Мы не чарапкі вывучаем, а чалавека — і князя Войшалка, і невядомага манаха. Існуе ўяўленне, што манахі — гэта пузатыя дармаеды, якія нічога не рабілі, толькі народ дурылі. Біёлаг, загадчык кафедры БДТУ, які апрацоўвае здабытыя намі косткі, сведчыць, што ў манастыры настолькі не хапала харчавання, што кожны грам харчовага рэсурсу выкарыстоўваўся. Кожная костка надкушаная, расколатая, каб мозг выняць. Па разрубках на костках ён вызначае ўзрост кухара: ці то гэта быў маладзенькі паслушнік, ці то стары манах, у якога сілы не хапала. Па велічыні костчак аднаўляюцца рэцэпты XVI стагоддзя, высвятляецца, якім чынам гатавалася мяса. Я «капаў» са сваімі памагатымі і горад, і мястэчка, і дваранскую сядзібу, і, як правіла, паўсюль на адно горла бутэлькі трапляліся дзве шклянкі. Людзі пілі, у горадзе абавязкова была карчма. А тут — бутэлькі ёсць, але ні адной чаркі няма. І мы з бацюшкам вырашылі, што ў бутэльках прывозілі віно для прычасця, напрыклад, ці алей для богаслужэння. Няма тут і курільных люлек. Шкодныя звычкі былі ў манахаў пад забаронай. Няма аніякіх жаночых упрыгожанняў, таму што гэта мужчынскі манастыр. Яшчэ

цікавая дэталі: да XVI стагоддзя манастыр быў праваслаўным, а пасля стаў уніяцкім. Па каталіцкіх уяўленнях бабёр — гэта рыба, яе можна ўжываць у пост. Таму трапляюцца бабровыя косткі з XVII стагоддзя. Саспела ідэя навукова-даследчага праекта: даследаваць усё ад костак да шкла, сабраць калекцыю даследчыкаў па кафлях, па шкле, па кераміцы. Трэба толькі знайсці грошы.

— Якія знаходкі ў Лаўрышаўскіх раскопках самыя значныя?

— Я не магу нічога вылучыць. Любая знаходка мае вартасць дзякуючы яе інфарматыўнасці. Напрыклад, мы знайшлі кавалачак ферзя са слававай косці, яўна не мясцовы выраб. Шахматы — гэта элітарная гульня, княская. Цікавая дэталі: старажытнаруская праваслаўная царква забараняла гуляць у шахматы ўвогуле, а кліру (царкоўным людзям) асабліва, таму што гэта лічылася гульнёй азартнай. Адзін наўгародскі свяшчэннік аднойчы прайграў не толькі ўласныя грошы, але і дзяржаўную казну, якая тады захоўвалася ў царкве. Але што князю Войшалку былі гэтыя забароны... Знаходзілі мы і пісалы. Гэта таксама культура не сялянская: манастыры — старыя цэнтры інтэлектуальнага жыцця. Знайшлі мы костку нейкую, большую за курыную, ну і халера, здавалася б, з ёй. Але было вызначана, што гэта костка з пласта XVI стагоддзя. У той час індыекі ў Еўропе толькі з'яўляліся, іх завезлі з Амерыкі. Індык у пласце XVI стагоддзя — фактычна першая падобная знаходка ў Беларусі, яна дакументуе іх з'яўленне ў нас. Таму ўся маса знаходак важная. Вядома, значная знаходка — фундамент царквы, якая згадваецца ў Вітаўтавым прывілеі. Існавала яна да пачатку XVII

стагоддзя. У ёй стаяла Лаўрышаўскае Евангелле. Фундамент мы не разбіралі, ён застаўся ў зямлі. Прыйдзе час — і яго рэстаўруюць, ускрыюць. Пакуль такой магчымасці няма.

— **Раскажыце, як выглядае дзень удзельнікаў экспедыцыі?**

— Я ўстаю раней за ўсіх, мыюся, снедаю таблеткамі, апранаюся, прагульваюся да царквы, гляджу на буслоў, падыходжу да Нёмана. Вяртаюся, калі народ ужо ўстаў, п'е гарбату, а я далучаюся. За гарбатай у нас аператыўная нарада, вырашаем пэўныя вытворчыя пытанні, размяркоўваем працу. Потым Генадзь Мікалаевіч з часткай людзей (у асноўным хлопцы) ідуць на раскопкі, Тэльман з дзяўчатамі — на апрацоўцы знаходак. А я назіраю за працэсам, кантактую са знешнім светам, з айцом Яўсевіем, з райвыканкамам, з карэспандэнтамі. Па абедзе ў нас адукацыйная праграма — лекцыі, якія чытаюць усе выкладчыкі, што ўдзельнічаюць у экспедыцыі. Аднойчы прыязджаў да нас паэт Вадзім Болбас, выступаў перад дзецьмі са сваім паэтычным зборнікам. Ёсць у нас і экскурсійныя дні. Увечары складаем план на заўтра. У апошні дзень экспедыцыі трэба ўпакаваць знаходкі, дарабіць вопіс, засыпаць раскоп, бо ён знаходзіцца на прыватным падворку.

— **Удзельнікі экспедыцыі паходзяць з розных мясцін. Якім чынам вы сабраліся разам?**

— Тэльман Віктаравіч яшчэ з зімы падбіраў людзей. Усе добраахвотна прыехалі. Ёсць у нас зусім дзеці. Напрыклад, маленькая Ульяна старанна працавала на раскопе нават у дождж. А бывае, што здаровы бэйбус хаваецца ад работы... Мне манастырскага харчу шкада на такога лайдака.

У канцы ж удзельнікі не хочуць раз'язджацца. У перадапошні дзень я чытаў лекцыю дзецям і заклікаў задаваць пытанні. Звычайна пытанне адно: калі наступныя раскопкі? Значыць, ім не надакучыла, яшчэ хочуць. І не дзіва: тут цудоўныя мясціны, паветра, атмасфера.

— **Маё апошняе пытанне: якім чынам вы здагадаліся, што трэба капаць менавіта на тым месцы? Бо так доўга шукалі месцазнаходжанне манастыра...**

— Можна сказаць, выпадкова. І так адбылося не ўпершыню. Генадзь Мікалаевіч спытаўся: «Яўгенавіч, дзе калочак забіваць?» Я сказаў «тут», і мы нарваліся на печ XVII стагоддзя. Я не ведаю, як у мяне гэта адбываецца. Шмат хто зайздросціць. Насамрэч знайсці помнік — гэта і шчасце, і гора, таму што яго трэба раскопваць. Аднойчы ў Генадзя Мікалаевіча спыталіся: «Якая ваша самая запамінальная знаходка?» А ён кажа: «Дзяўчынка з адсечанай галавой». Гэтая дзяўчынка — ахвяра нашэсця атамана Залатарэнкі на горад Казімір у XVII стагоддзі. Цяпер па чэрапе адноўлена яе аблічча. Адзін экзэмпляр яго будзе знаходзіцца ў музеі старажытнай беларускай культуры, а другі — у Светлагорскім музеі. Той жа Генадзь Мікалаевіч прыгадвае, як знайшлі шкілет мужчыны, закапанага ў зямлю галавой уніз. Калі капалі царкву, знайшлі другі шкілет. Ад такіх знаходак вельмі цяжка маральна. Нельга сказаць, што ўсё ідзе як на мазаных колах, адна знаходка лепшая за іншую: па-рознаму бывае. Часта нас паліваюць брудам з-за зайздрасці. Але, як мая нябожчыца-бабка казалі: «Сабака брэша, а дваранін едзе». Таму мы будзем працягваць працу. ■

